Зміст

Передмова Емми Томпсон 7
Вступ 9
Щоденники 1993–2015 років 14
Додаток: ранні щоденники 505
Покажчик. 512

Передмова

Найдивовижнішим явищем у перші дні після смерті Алана стала кількість акторів, поетів, музикантів, драматургів і режисерів, які хотіли висловити йому подяку за допомогу.

Навряд чи я знаю когось у кіноіндустрії, хто підтримував би стількох перспективних акторів і безпомилково визначав стількох великих ще до того, як вони такими стали. Багато хто зізнавався, що надто соромився подякувати йому особисто. Він здавався їм неприступним.

З усіх протиріч мого чарівно суперечливого друга саме це, напевно, вражало найдужче — поєднання його щирої турботи і недосяжної віддаленості.

Звісно ж, він був не відособленим, а навпаки — до тривожного присутнім. Загадковість становила елемент його захисної оболонки. Якщо до нього наважувалися звернутися з подякою або просто із запитанням, він відповідав теплом і приязню, яких ніхто не міг і уявити. І, звісно ж, не був незворушним. Я могла легко вивести його із себе, і тоді він був зі мною вельми різким, що зрештою ішло мені на користь.

Він був щирий і складний. Небезпечний і комічний. Сексуальний і андрогінний. Мужній і ексцентричний. Темпераментний і млявий. Вибагливий і недбалий.

Цей список нескінчений. Певна, ви теж могли б щось до нього додати.

Він мав щось від мудреця — і якби володів більшою впевненістю й був хоч трохи зіпсованим, то міг би заснувати релігійний культ. Його смак у всьому — від ковбаси до дизайну інтер'єрів — здавався мені бездоганним.

Його щирість була неперевершена, він приділяв іншим людям стільки часу, що я іноді дивувалася, чи він узагалі спить, чи має для себе хоч хвильку.

«Радісний» — це слово зазвичай з Аланом не асоціюється. Але, щиро вражений, він перетворювався на істинне втілення радощів. Міг якусь мить стримуватись, але потім — раптовий нахил уперед,

рух торсом, і обличчя осяває широка пустотлива усмішка, часом у супроводі легкого сплеску сміху. Здавалося, в такі моменти він сам себе дивує. Провокувати ці перевтілення було місією всього мого життя.

Пам'ятаю, як [британська актриса і співачка] Імельда Стонтон ледь не вбила його історією про мою маму [британську актрису Філліду Ло] і злощасну пригоду з гашишем. Ніколи в житті не бачила, щоб він так сміявся, — ні до, ні після того. Було враження, що хтось лоскоче сфінкса.

Якось під час різдвяної вечірки я повісила вдома гілку омели. Стоячи просто під нею, розвернулась — і побачила Алана, який нависав наді мною. Я з надією підняла голову. Він усміхнувся й наблизився. Я зніяковіла. Він нахилився до мене під гілкою омели, і його обличчя раптом змінилося. В очах з'явився блиск, а ніздрі затремтіли. Він підняв руку, схопив і висмикнув у мене з підборіддя довжелезну волосину.

Ай! — зойкнула я.

Це зачатки бороди, — мовив він, простягнув мені волосину і пішов геть.

У цьому й полягала неповторність Алана. Ніколи не знаєш, поцілує він тебе чи виб'є з колії. Але завжди чекаєш, що буде далі.

Проблема смерті в тому, що «далі» вже немає. Лишається тільки те, що було, і я глибоко, хоч і зі смутком, за все це вдячна.

Останнє, що ми робили разом, — це міняли штепсель на лампі в його лікарняній палаті. То було так, як і все, що ми робили разом. Я спробувала — він сказав зробити інакше, я намагалася, але не вийшло, і тоді він спробував сам. Мені урвався терпець, я забрала в нього лампу і спробувала ще, та все одно нічого не вдалося. Ми обоє були вже дещо роздратовані. Але він терпляче розібрав штепсель знову і вставив дріт у правильний отвір, а я загвинтила. Ми поскаржились одне одному на те, яка це була морока, і випили чаю. Усе тривало щонайменше пів години, після чого він сказав: «Добре, що я не став електриком».

Мені й досі боляче, що Алана не стало, але в цих щоденниках дуже багато того, завдяки чому я його пам'ятаю: його приязність, про яку я згадувала, його щедрість, його піклування про інших, його безжальний критичний погляд, його інтелект, його гумор.

Алан був ідеальним союзником — у житті, мистецтві, політиці. І я безоглядно йому вірила.

Насамперед він був унікальною людиною. Таких, як він, більше не роблять.

Емма Томпсон

Вступ

Кіномани вперше побачили Алана Рікмана 1988 року в трилері «Міцний горішок». У свої сорок два — а за голлівдськими стандартами це вік поважний — він пройшов проби на роль Ганса Ґрубера, німецького терориста, який захопив хмарочос у Лос-Анджелесі й узяв заручників. Здавалося б, нічого особливого: очікування від стрічки були невисокі, а відгуки — змішані. Але це аж ніяк не вплинуло на популярність фільму в кінотеатрах, що зростала завдяки розголосу. «Міцний горішок» із Брюсом Віллісом у головній ролі нью-йоркського детектива, затятого ворога Ґрубера, представив світові талановитого містера Рікмана, чиє натхненне трактування образу психопата перетягнуло увагу на себе і було оцінено по заслузі. Як пізніше зазначав один нью-йоркський критик, Ґрубер «любить вишукані костюми, читає журнали, цитує з помилками Плутарха. Нікому ще не вдавалося так блискуче показати на екрані байдужість персонажа, коли той стріляє з автомата чи вбиває цивільного. Ґрубер у виконанні Рікмана наділений дивним фаталізмом — ніби чекає на поразку і зрештою на смерть».

Лорд Байрон жартував, що після публікації поеми «Чайльд Гарольд» він «прокинувся славетним». Це саме можна сказати про Алана Рікмана і «Міцний горішок». До того його кар'єра здебільшого розвивалася в Англії, зокрема в Королівському Шекспірівському театрі, де 1985 року він відзначився в таких п'єсах, як «Небезпечні зв'язки» [Крістофера Гемптона]. А ще до того, у 1982-му, він зіграв у серіалі «Бі-бі-сі» за мотивами барчестерських романів Ентоні Троллопа. Алан, ідеально підхожий на роль преподобного Обідаї Слоупа, слизького лицеміра із солодкавою посмішкою, довів, що на екрані почувається так само впевнено, як і на сцені. Усесвітня слава прийшла до нього не відразу, але не було жодних сумнівів, що рано чи пізно це станеться.

Алан вочевидь мав природний дар акторства, адже був наділений голосом, що змусив би навіть біржові зведення звучати спокусливо, і гіпнотично неквапливою подачею. Для нього акторська гра була радше покликанням, аніж професією. Його дратували ті, хто

її зневажав, а хто присвятив їй своє життя — захоплювали. Як показують його щоденники, акторство — не лише засіб ескапізму (це саме по собі вже дивовижно), а шлях до глибшого розуміння того, що означає бути людиною.

А проте спочатку він хотів заробляти на життя не так. Алан Сідні Патрік Рікман народився 1946 року в лондонському робітничому передмісті Ектон і був у родині другим із чотирьох дітей — трьох хлопчиків і дівчинки. Його батько Бернард, робітник фабрики, помер, коли Аланові було вісім років. Тож піклування про сім'ю лягло на плечі його матері Марґарет, яка працювала телефоністкою, і на його, Аланові, плечі. Освіту він здобув у місцевій початковій школі й у Вищій школі Латімера, серед випускників якої були такі актори, як Г'ю Ґрант і Мел Сміт [англійський комік, актор і режисер].

Він познайомився з Рімою Ґортон, коли тій було п'ятнадцять, а йому — на рік більше. Обоє захоплювались аматорським театром. Кілька років вони дружили, а приблизно в 1970-му стали парою й залишалися разом до кінця життя Алана, побравшись у 2012 році.

Після закінчення школи він відвідував Коледж мистецтв і дизайну Челсі, випускником якого став у 1968-му. Попрацювавши кілька років графічним дизайнером, виграв грант на освіту в Королівській академії драматургічного мистецтва. Саме в КАДМ, де Алана визнали одним з найкращих студентів, намітився його подальший життєвий шлях. Як він писав 1974 року, «якісна акторська гра завжди уражає публіку із силою й невідворотністю бомби прямого влучення: людина усвідомлює лише сам вибух, а вже потім може вивчити масштаб уражень і конструкцію бомби».

Акторське учнівство Алана пройшло в репертуарному театрі, у містах і містечках, таких як Шеффілд, Бірмінгем, Ноттінгем і Глазго, де він відточував майстерність і здобував досвід. Для нього то був своєрідний інститут післядипломної освіти, котрий дав надійний фундамент для подальшого розвитку. А ще це стало запорукою того, що навіть після великого прориву, який зробив його зіркою, він не втратив зв'язку зі своїм корінням і зберіг об'єктивну самооцінку. Після «Міцного горішка» попит на нього став нестримним. Далі в низці успіхів був «Робін Гуд — принц злодіїв», де Рікман воістину незабутній у ролі шерифа Ноттінгемського: «Ну досить. Жодних більше недоїдків для прокажених і сиріт, жодного милосердного відтинання голів, а Різдво скасовано».

Він завжди остерігався стереотипності, особливо в амплуа лиходія, тому наступну роль зіграв у романтичній комедії «Щиро, шалено,

глибоко» разом із Джульєт Стівенсон. Вона стала однією з тих акторок, яких він вважав близькими подругами. У 1995 році зіграв у «Страшенно великій пригоді» — кіноадаптації однойменного роману Беріл Бейнбрідж, а також у стрічці «Розум і почуття», сценарій до якої написала Емма Томпсон на основі однойменного класичного роману Джейн Остін. В «У пошуках галактики», пародії на «Зоряний шлях», який із часом набув культового статусу, Рікману довелося грати прибульця, а в «Догмі» — янгола, що є голосом Бога. Алан був неймовірно багатогранний. Серед інших його ролей — Распутін, автор теорії тваринного магнетизму Антон Месмер, творець ірландської Конституції Еймон де Валера, власник легендарного нью-йоркського панк-клубу «Сі-бі-джі-бі» Гіллі Крістал. Першу декаду нового століття він присвятив переважно серії фільмів про Гаррі Поттера. Алан виконав роль Северуса Снейпа — професора, відомого своєю дратівливістю і жовчною іронією. Багато хто асоціює Рікмана саме із цією роллю, яка дуже зменшила середній вік його численних фанатів. Дізнавшись про те, що я редагую щоденники Алана, моя восьмирічна онука була відчутно вражена, а це для неї вкрай нехарактерно.

Як доводять ці щоденники, Алан прагнув випробовувати себе й рідко обирав простий шлях. Він ставив планку високо, і якщо й страждав через дурнів, то зносив це, зціпивши зуби. Від себе він вимагав не менше, ніж від інших. Хороший приклад — постановка «Антонія та Клеопатри» в Королівському національному театрі 1998 року з Гелен Міррен у ролі сластолюбної нільської спокусниці й Аланом у ролі її одурманеного, очманілого залицяльника. В іншій реальності він міг би цілковито присвятити себе режисурі. Його постановка п'єси Шарман Макдональд «Зимовий гість» — і театральна, і кінематографічна — залишається серед найвищих досягнень Алана. Ще один приклад — «Мене звуть Рейчел Коррі». Вистава заснована на щоденниках і листах героїні з таким ім'ям, яка загинула від зіткнення з ізраїльським бронюванням бульдозером під час протестів проти зносу палестинських будинків. П'єсу, яку він написав разом із журналісткою Кетрін Вайнер, «відклали» напередодні гастролей у Нью-Йорку через гадану антиізраїльську тенденційність. Алан гнівно заперечував ці звинувачення. Менш контроверсійним став фільм «Версальський роман» (A Little Chaos) про садівницю (Кейт Вінслет) при дворі Людовика XIV (Алан Рікман). Проєкт довго визрівав і нарешті вийшов у 2014 році.

Зважаючи на послужний список, можна припустити, що Аланова відданість роботі затьмарювала все інше. Ніщо не може так відступати

від правди. Він був відданий родині та друзям і відомий своєю відкритістю, добротою, щирістю та щедрістю. Коли хтось намагався заплатити за їжу в ресторані, Алан часто клав край цим спробам двома словами: «Гаррі» й «Поттер». Дні, коли він не запрошував когось на вечерю, ставали радше винятком. Якщо перебував не в Лондоні, то з'являвся в Нью-Йорку, де вони з Рімою мали квартиру, або в тосканському містечку Кампаньятіко, де пара відреставрувала будинок. Улюбленими місцями відпочинку були Карибське море і Південна Африка. Якщо він сам не виходив на сцену, то невтомно відвідував вистави, де грали його колеги. Мав звичку робити зауваження і давати поради, що зустрічали відповідну реакцію. Браян Кокс [шотландський актор] згадував: коли вони грали в телевізійній адаптації «Терези Ракен» Золя в 1980-му, Алан сказав, що той «надто повільно вступає зі своїми репліками». «Алане, — відповів Кокс, — ти усвідомлюєш, як довго ти викарбовував цю фразу? Ти кажеш, я повільно вступаю. Ні, ти — ось хто в цьому віртуоз».

Таких історій ціле море — як і любові, котру породжував Алан. Варто пам'ятати, що коли у своєму щоденнику він критично ставиться до друзів, то це з любов'ю. Крім того, можна сміливо припустити: усе, що написав, він був готовий сказати їм особисто.

Неясно, навіщо він вів щоденник. Щоденники ведуть найрізноманітніші люди, і причини, з яких вони документують своє життя, так само різні. Дехто хоче зберегти свідчення про епохальні події, інші ж прагнуть зафіксувати, здавалося б, тривіальні речі, які з плином часу набувають неабиякого значення. Невідомо, чи хотів би Алан, щоб його щоденники опублікували, але знаємо, що йому часом надходили пропозиції написати книжку, де ці нотатки неодмінно стали б у пригоді. Ясно одне: почавши вести щоденники, зупинитися він уже не міг. Із 1972 року нотував у кишеньковому записнику, куди вносив зустрічі, річниці, прем'єри й адреси. Збереглося 27 таких записників. У 1992-му він почав вести детальніший реєстр свого життя і роботи й купував у місцевій канцелярській крамниці блокноти, які мали по сторінці на кожний день. Їх загалом 26, деякі оздоблені чудовими кольоровими ілюстраціями. Крім того, є нотатник, у якому Алан писав від середини 1970-х до середини 1980-х, коли відчував у тому потребу. Останній запис у ньому датовано 12 грудня 2015 року — тоді він уже знав, що йому лишилося небагато.

«Шалено, глибоко» — дистилят із понад ста тисяч слів. Це історія про те, як воно — бути одним з найшанованіших і найулюбленіших

акторів у десятиліття напередодні й після настання третього тисячоліття. Тут є злети й падіння, хвалебні та провальні рецензії, блискучі виступи і ті, під час яких усе, що могло піти не так, пішло не так. Після оплесків і викликів на біс Алан вирушав у своє улюблене гніздечко, де в оточенні шанувальників і друзів-акторів розслаблявся й думав про зіграну виставу та про ті, у яких він ще зіграє. Ця книжка — можливість опинитися там особисто і пізнати справжнього Алана Рікмана. Побути в його компанії — неабиякий привілей.

Алан Тейлор

1993

ПАТРІК КОЛФІЛД — РІЧАРД ВІЛСОН — ОЗЕРНИЙ КРАЙ — РАДІО «САССЕКС» — БЕРЛІН — СТУДІЯ «РІВЕРСАЙД» — «МЕСМЕР» — «ПЕРСИ» ПІТЕРА СЕЛЛАРСА, ЗАЛЬЦБУРГ — НІЛ КІННОК — ВІДЕНЬ — СТІВ РАЙХ — «НЕСПЛЯЧІ В СІЄТЛІ» — ВІДЕНЬ — «МЕСМЕР» — БЕРЛІН — УГОРЩИНА — ПАРИЖ — АРТМІТИНГ — ПРЕМІЯ «ФЕЛІКС» — КАРИБИ

13 червня

Тихі радощі: куховарив для друзів.

13:00. Майкл Ґ., Крістофер і Лора Гемптони*, Денні та Лейла Вебби**, Джейн і Марк, Ріма і Лілі.

Вийшло сонце, і ми висипали в сад.

20 червня

Патрік Колфілд [англійський художник] каже, що ненавидить живопис, але заробляє ним на життя. «Який жах — ступати на поріг цієї крихітної кімнатки. Але важливо щось робити. Байдуже що. Хоча б що-небудь».

21 червня

Приїхав додому, увімкнув «Бі-бі-сі — 2» — там Піна Бауш***. Оце справжня штука (реакція на статтю в [журналі] «Фейс» про «Молодих гарячих штучок»). Їй притаманна така граційна, рішуча щирість. І Робер Лепаж**** віддає їй належне. Ще б пак.

---

* Британський письменник, кінорежисер, сценарист із дружиною. — *Прим. пер.*

** Англійський актор театру й кіно (1958–), Лейла Бертран — його дружина. — *Прим. пер.*

*** Видатна німецька танцівниця і хореографиня (1940–2009).

**** Канадський драматург, актор, режисер театру й кіно (1957–).

23 червня

Приблизно 12:00. Сходив у Мідландський банк поговорити про можливе придбання будинку.

Приблизно 13:00. Девід Коппард [бухгалтер А. Р.]: фільми, податки, договори, витрати. Як йому вдається зберігати свій шарм?

Приблизно 16:00. До Белінди Ленґ і Ґ'ю Фрейзера [англійських акторів] — на день народження [їхньої доньки] Лілі. Але вона хворіє. Схоже, я засмутив Елейн Пейдж* у день виборів. Знову моя мимовільна жорстокість.

24 червня

Дочитав сценарій «Нострómо» Крістофера Гемптона. Як запхати цю книжку у фільм? Може, йому і вдалося... Навіть не знаю.

Зранку висів на телефоні. Як мало зараз справжніх розмов. Здебільшого лише бажання відстрілятися.

12:00. Спортзал. Щось я сумніваюся.

16:00. Повіз маму в «Голдсборо епартментс». Яка ж вона хоробра. Почуваюся так, наче намагаюся її *вмовити*. Але це, мабуть, не вихід.

25 червня

→ Спортзал.

Це робота, і виснажлива.

Удень вів розмови з Крістофером про «Нострómо» і «Бульвар Сансет» — Ендрю Ллойд Веббер плакався кілька днів тому. «Стопну все на пів року й запрошу [режисером] Гала Прінса [володаря 21 премії "Тоні"]». Тревор Нанн [режисер] каже, мені в цій сцені потрібен 30-секундний діалог. «Про що?» — «Та яка різниця?».

26 червня

18:00. Театр «Колізеум». «Макбет»... Дивна суміш аргентинського фашизму й «Журналу доктора Фінлі» [серіалу 1962–1971 років].

Пітер Йонас**, Девід Поунтні [режисер опери] і Марк Елдер [диригент] хором сказали au revoir [Англійській національній опері]. Майже незнайомий мені світ — усвідомлюю я, а торі навколо заходяться в пароксизмі оплесків. Йонас виголосив промову про мистецтво

---

* Англійська співачка і актриса, відома за мюзиклами «Кішки», «Волосся», «Бріолін», «Евіта» тощо. — *Прим. пер.*

** Британський театральний адміністратор і директор оперної трупи (1946–2020).

і вітчизняну систему охорони здоров'я. Мені кортіло вигукнути щось на підтримку. У залі запала тиша. Тиша несхвалення.

28 червня

Наввипередки із часом. Зранку читав сценарії, потім — обід у Белінди та Г'ю, явно травмованих тим, що їхня кухарка самозвільнилася. Але Белінда у своєму репертуарі: накриває смаковенний стіл, точнісінько коли треба, — а їй лише об 11:30 повідомили, що ланч буде о пів на першу замість першої. Вона прихворіла, але вийшла до нас, і вигляд у неї на мільйон доларів.

22:30. «Несплячі в Сіетлі» — на середині стрічки ловлю себе на думці: «Я в цьому фільмі знімався»*.

1 липня

Обідав з Річардом** — чудове частування в «Л'Ачченто», *хоча б щось* непідвладне часу.

Телефонувала Керол Тодд... Ситуація зі студією «Ріверсайд»*** хистка й непевна.

Телефонував Роджер****. Сподівань на нього, м'яко кажучи, небагато.

2 липня

3:40. Лежу, подумки підшукуючи хоча б одну гідну назви емоцію, яка заслуговувала б на кару таким безсонням. А перед цим снилося, ніби пробираюсь уночі темним коридором у себе вдома, намагаючись навпомацки визначити деталі простору, — і розумію, що двері, які мали бути замкнені, відчинено.

(NB. Не забути розповісти про це якомусь психіатрові-аматору.)

4 липня

Їду Озерним краєм до будинку [Джона] Раскіна [письменника XIX століття].

Приблизно 17:00 — назад поромом через озеро.

---

* Він не знімався.

** Аян Кармайкл Вілсон, відоміший як Річард Вілсон (1936–) — шотландський актор і театральний режисер. — *Прим. пер.*

*** Ідеться про спробу А. Р. з Тельмою Голт і Кетрін Бейлі взяти на себе художнє керівництво студією «Ріверсайд». — *Прим. пер.*

**** Роджер Споттісвуд (1945–) — британський кінорежисер. А. Р. готувався зніматись у його фільмі «Месмер».